

DETERMINANTY ROZWOJU PRZEDSIĘBIORSTW PRZEMYSŁU ROLNO – SPOŻYWCZEGO W WOJEWÓDZTWIE MAŁOPOLSKIM

Krzysztof Firlej

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

firlejk@uek.krakow.pl

kluczowe słowa:

determinanty, strategie, przemysł spożywczy,

Abstrakt:

Prezentowany artykuł przedstawia problematykę uwarunkowań funkcjonowania przedsiębiorstw przemysłu rolno – spożywczego w województwie małopolskim. Przemysł rolno – spożywczy ma znaczący udział w ogólnej produkcji w województwie i boryka się z wieloma problemami i zagrożeniami wynikającymi z procesów integracji regionalnej oraz globalizacji gospodarki światowej. Firmy, które są wiodące na obszarze województwa małopolskiego muszą uwzględniać czynniki oddziałujące z zewnętrznego otoczenia gospodarczego i sektorowego, jak również czynniki wewnętrzne oddziałujące na przedsiębiorstwo. Artykuł został napisany na podstawie badań własnych, które zostały przeprowadzone w 289 firmach zlokalizowanych na terenie województwa małopolskiego z podziałem na wybrane branże przemysłu rolno – spożywczego. Wyszczególniono w nim faktografię aktualnego stanu przedsiębiorstw przemysłu rolno – spożywczego, która umożliwiła ocenę badanych przedsiębiorstw pod względem ekonomiczno – organizacyjnym.

Wstęp

Dla zobrazowania możliwości rozwojowych przemysłu rolno – spożywczego koniecznym wydaje się przeprowadzenie badań empirycznych, które umożliwią charakterystykę wpływu uwarunkowań egzo i endogenicznych oddziałujących na funkcjonowanie przedsiębiorstw sektora. Badania empiryczne zostały przeprowadzone w 2007 roku, a więc 3 lata po akcesji Polski do struktur unijnych, w 289 firmach zlokalizowanych na terenie województwa małopolskiego z podziałem na wybrane branże przemysłu rolno – spożywczego. W celu praktycznej realizacji badań skonstruowana została ankieta, jak również przeprowadzono badania o charakterze wywiadu bezpośredniego, które zostały przeprowadzone z osobami pełniącymi najważniejsze funkcje w analizowanych firmach. Przeprowadzone badania dotyczyły firm funkcjonujących w pięciu najważniejszych branżach przemysłu rolno - spożywczego: owocowo – warzywnej, mięsnej, mleczarskiej, zbożowo – młynarskiej oraz cukierniczej. Kryterium przeprowadzenia badań w wybranych

branżach był poziom powiązania ich z sektorem agrobiznesu, gdyż można postawić tezę, że poziom funkcjonowania przedsiębiorstw rolno - spożywczych jest zależny w największym stopniu od stopnia rozwoju agrobiznesu na tym terenie. W przeprowadzonym badaniu dokonano szczegółowej kwantyfikacji i doboru zmiennych oraz prezentacji metod umożliwiających wyznaczenie hierarchii zmiennych (czynników) decydujących o stopniu rozwoju przedsiębiorstw przemysłu rolno - spożywczego. Na podstawie zebranego materiału empirycznego przedstawiono także analizę innych znaczących aspektów funkcjonowania przedsiębiorstw wpływających na ich stan i warunkujących możliwości ich rozwoju. Przeprowadzone wywiady umożliwiły analizę i ocenę najważniejszych problemów dotyczących funkcjonowania firm, w wyniku czego stworzono hierarchizację uwarunkowań kluczowych czynników wewnętrznych i zewnętrznych określających stan, efektywność ekonomiczną i rozwój przedsiębiorstw przemysłu spożywczego. Za determinanty decydujące o stopniu rozwoju przedsiębiorstw wybranych branż przemysłu rolno – spożywczego przyjęto czynniki zewnętrzne, wewnętrzne, systemowe i organizacyjne, które w większym lub mniejszym stopniu decydują o ich funkcjonowaniu. Wiele z tych czynników jest ze sobą skorelowanych i jednocześnie powiązanych z rozwojem przedsiębiorstw przemysłu rolno – spożywczego.

Faktografia przeprowadzonych badań

Jako obszar badań przyjęto województwo małopolskie, które tworzą dawne części województw: bielskiego, kieleckiego, katowickiego, krośnieńskiego i tarnowskiego. Stanowią go 22 powiaty, 182 gminy, 1904 sołectwa, 56 miast i 2630 wsi. Powierzchnia województwa małopolskiego wynosi 15 108 km² i zajmuje 12 miejsce w kraju. Małopolska ma 3 mln 270 tys. mieszkańców, co plasuje ją pod względem ilości mieszkańców na 4 miejscu w Polsce. Gęstość zaludnienia jest tu jedną z najwyższych w kraju, gdyż wynosi 216,2 osób/km², podczas gdy średnia krajowa to 122 osób/km²¹. W województwie małopolskim wytwarza 7,4 proc. PKB kraju, a jego przemysł skupia 8,1 proc. krajowego zatrudnienia i dostarcza 6,6 proc. ogólnej wartości produkcji sprzedanej przemysłu. Główne gałęzie gospodarki województwa małopolskiego to sektor technologii informatycznych (wytwarzanie systemów komputerowych i mikrokomputerowych stanowi ponad 87 proc. produkcji krajowej) oraz bankowość, ale także produkcja spożywcza, w tym przemysł tytoniowy (w regionie produkuje się ponad 46 proc. papierosów w Polsce). Przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w 2008 r. było na poziomie 403,3 tys. osób - o 5 procent więcej niż rok wcześniej². W Małopolsce w 2008 roku o 2,6 procent zwiększyła się liczba firm. W sektorze prywatnym

liczba ta wzrosła o 3 procent. W sektorze publicznym na przestrzeni roku ubyło 688 podmiotów, co oznacza, że było ich o 7,8 procent mniej niż rok wcześniej. W rejestrze KRUPGN-REGON zarejestrowanych było 301,6 tys. podmiotów. Ze względu na podstawowy rodzaj prowadzonej działalności najwięcej jednostek w końcu 2008 r. działało w sekcji handel i naprawy - 86,5 tys. (28,7 procent ogółu), w obsłudze nieruchomości i firm - 45,8 tys. (15,2 procent), w budownictwie - 37,8 tys. (12,5 procent) oraz w przetwórstwie przemysłowym - 32,8 tys. (10,9 procent). Do największych firm przemysłu rolno - spożywczego województwa małopolskiego należą: Browar Okocim w Brzesku (Oddział Carlsberg Polska), Can-Pack S.A. w Krakowie (opakowania), Zakład Produkcyjny Coca-Cola HBC Polska Sp. z o.o. Filia Niepołomice (napoje), Grupa Maspex w Wadowicach (napoje), Wawel S.A. w Krakowie (słodycze), Destylarnia „Polmos” w Krakowie S.A. (napoje alkoholowe). Małopolskie firmy prywatne sektora rolno – spożywczego to głównie małe, lokalne podmioty gospodarcze, z których 95 % zatrudnia do dziewięciu pracowników, a jedynie 0,1 % ponad 250 pracowników. W większości są to firmy młode, bo ok. 30 proc. z nich ma mniej niż pięć lat. To pokazuje wyraźnie słabości lokalnego sektora przedsiębiorstw brak doświadczenia, niedoinwestowanie i małe możliwości ekspansji na rynki zewnętrzne. Najmocniejszą stroną lokalnych firm jest ich innowacyjność³.

Cel i metodyka badań

Autor niniejszego opracowania przyjął za cel przedstawienie najważniejszych determinant rozwoju przedsiębiorstw przemysłu rolno – spożywczego w województwie małopolskim. Do opracowania wyników ankiety posłużył test *chi-kwadrat* dla tablic wielodzielczych. Pod każdą z tabel podano wynik testu, liczbę stopni swobody oraz zaznaczono poziom istotności. Przyjęto trzy poziomy istotności 0,05 zaznaczane również * (istotny statystycznie), 0,01 (**) (bardzo istotny statystycznie), oraz 0,001 (***) (bardzo wysoce istotny statystycznie). Są to trzy typowe używane w analizach statystycznych poziomy istotności. Wybór testu (*chi-kwadrat* dla tablic wielodzielczych) został podyktowany charakterem badanych cech (pytań a ankiety). Odpowiedzi na każde z pytań ankiety - jeżeli traktować je jako zmienne losowe - to zmienne skategoryzowane (czyli cechy mierzalne pogrupowane w klasy np. zysk, obrót liczbę pracowników) lub zmienne nominalne (porządkowe lub nie). Jedynym możliwym do zastosowania testem badającym związek pomiędzy takimi cechami jest właśnie test *chi-kwadrat* dla tablic wielodzielczych.

Wyniki badań

Dokonując identyfikacji stanu przedsiębiorstw przemysłu rolno – spożywczego dokonano wyboru najważniejszych jego branż do przeprowadzenia badań⁴. Wybór ten miał charakter celowy. Badaniu poddano firmy z branży zbożowej (30), branży cukierniczej (96), branży mleczarskiej (36), branży owocowo – warzywnej (78) i branży mięsnej (49). Badane ilości firm były różne ze względu na dużą rozpiętość ich występowania w wyznaczonych branżach. Przedstawiciele nie wszystkich jednostek organizacyjnych byli zainteresowani przeprowadzeniem badań. Jednak tak znaczna ilość dokonanych wywiadów, które zostały przeprowadzone bezpośrednio z respondentami, daje w miarę precyzyjny, rzeczywisty obraz funkcjonowania badanych branż. Przedsiębiorstwa każdej branży zostały poddane badaniu względem: długości okresu działalności przedsiębiorstwa (w latach); miejsca działalności (wieś/miasto), wielkości miejscowości, w której prowadzona jest działalność, obsługiwanego obszaru, struktury własności; formy prawnej, zmian formy własności, liczby zatrudnionych, obrotu i zysku firmy oraz rodzaju działalności. Sporządzona w ten sposób faktografia umożliwiła ocenę badanych przedsiębiorstw pod względem ekonomiczno – organizacyjnym (tabela 1). Przeważającą formą prawną badanych przedsiębiorstw była firma jednoosobowa, których było 117 (40,77%). Spółek cywilnych było 47 (16,38%), spółek z ograniczoną odpowiedzialnością 42 (14, 64%), spółdzielni 32 (11,15%), spółek jawnych (10,80%), spółek akcyjnych 17 (5,92%), i innych 1 (0,34%). Najwięcej firm jednoosobowych funkcjonowało w branży owocowo – warzywnej (37) i cukierniczej (36), a najmniej w branży mleczarskiej (8). W pozostałych branżach - mięsnej i zbożowej - ich liczba wynosiła odpowiednio 22 i 14. Świadczy to o dużej przewadze tej formy własności w badanych firmach i przydatności do prowadzenia działalności gospodarczej. Najwięcej spółek cywilnych zbadano w branży cukierniczej (22), a najmniej w branży mleczarskiej (5) i zbożowej (3). Równie popularnymi jak spółki cywilne były spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, których najwięcej było w branży owocowo – warzywnej (13) i cukierniczej (10), a najmniej w branżach mleczarskiej (6) i zbożowej (5). Najmniej wśród badanych firm było spółek akcyjnych, których największa ilość przypadła na branżę cukierniczą (6), a najmniejsza na zbożową (1). Interesująco przedstawiała się również ilość poszczególnych form własności przedsiębiorstw w badanych branżach. W branży zbożowej najwięcej było firm jednoosobowych (14), a najmniej spółek akcyjnych (1); w branży cukierniczej najwięcej firm jednoosobowych, a najmniej spółek akcyjnych (6) i spółdzielni (4). W branży mleczarskiej było natomiast najwięcej spółdzielni (15), a najmniej spółek akcyjnych (2). Nie występowały też w ogóle spółki jawne. W branży owocowo – warzywnej wystąpiła zdecydowana przewaga firm jednoosobowych (37), a najmniej było spółek jawnych (2). Podobnie sytuacja kształtowała się

w branży mięsnej, gdzie najwięcej zbadano firm jednoosobowych (22), a najmniej spółdzielni (1).

Drugim kryterium, które zostało poddane badaniu był średni okres funkcjonowania przedsiębiorstw w poszczególnych branżach. Z wyliczeń uzyskanych na podstawie odpowiedzi respondentów wynika, że były to najczęściej przedsiębiorstwa funkcjonujące powyżej 20 lat, co stwierdzono w branżach zbożowej, cukierniczej i mleczarskiej. W branży mięsnej średni okres funkcjonowania zamknął się w przedziale 16 – 20 lat, a w branży owocowo – warzywnej 6 – 10 lat. Odsetek firm funkcjonujących powyżej 20 lat był w kolejności w takich branżach, jak mleczarska (44,44%), zbożowa (37,93%) i cukiernicza (23,96%). Najwyższy odsetek najmłodszych firm (do 5 lat) wystąpił w branży owocowo – warzywnej (17,96%) i cukierniczej (15,62%), a najniższy w branży mleczarskiej (2,78%).

Większość badanych firm prowadziła działalność na terenach miejskich (77,82%), gdzie zdecydowaną przewagę miały firmy w branżach cukierniczej (82,98%) i mleczarskiej (80,56%). Najmniej firm na terenach miejskich prowadzonych było w branży zbożowej, których odsetek wynosił 68,9%. Z kolei najwięcej z ogółu badanych firm na terenach wiejskich funkcjonowało w branży zbożowej (31,03%), a najmniej w branży cukierniczej (17,02%). Niewątpliwie było to związane z bliskim rynkiem zbytu produkowanych towarów przez przedsiębiorstwa tych branż. Bardzo interesująco wyglądała struktura rodzaju działalności badanych przedsiębiorstw wśród których zdecydowanie dominował handel (42,16%), którego przewaga zaznaczyła się w takich branżach jak owocowo – warzywna (52,21%), cukiernicza (46,11%), mięsna (43,02%) i mleczarska (42,65%), a najmniej było ich w branży zbożowej (26,83%). Drugi najwyższy odsetek firm zajmował się produkcją (41,14%), których najwięcej wystąpiło w branży zbożowej (68,29%), cukierniczej (41,92%) i mięsnej (41,86%), a najmniej było ich w branży owocowo – warzywnej (28,32%). Ponadto firmy zajmowały się transportem (2,37%), usługami (5,41%), skupem (6,57%) i inną działalnością (0,35%). Najwięcej firm transportowych zbadano w branży cukierniczej (5,99%), a najmniej w branży owocowo - warzywnej (1,77%). W branży owocowo – warzywnej zbadano natomiast najwięcej firm usługowych, których z kolei najmniej jest w branży mięsnej (2,33%). Najwięcej firm zajmujących się skupem zbadano w branży mleczarskiej (13,24%) i mięsnej (10,47%), a najmniej w branży cukierniczej (1,20%).

We wszystkich badanych branżach najwięcej firm funkcjonowało w miejscowościach o liczbie mieszkańców powyżej 100 000, najwięcej wśród nich w branży cukierniczej (43,75%) i owocowo – warzywnej (43,24%), a najmniej w branżach zbożowej (27,59%) i

mięsnej (26,09%). Najmniej firm z badanych branż występuje w miejscowościach liczących od 10 000 do 19 999 mieszkańców.

TAB. 1: Ogólna charakterystyka wybranych czynników rozwoju w województwie małopolskim na podstawie przeprowadzonych badań

Wyszczególnienie	Branża zbożowa	Branża cukiernicza	Branża mleczarska	Branża ow.- warz.	Branża mięsna	Ogółem /średnio
Liczba przedsiębiorstw	30	96	36	78	49	289
Przeważająca struktura własności	Osoba fizyczna	Osoba fizyczna	Osoba prawna	Osoba fizyczna	Osoba fizyczna	Osoba fizyczna
Najpopularniejsza forma prawna	Firma jednoosobowa	Firma jednoosobowa	Spółdzielnia	Firma jednoosobowa	Firma jednoosobowa	Firma jednoosobowa
Średni okres funkcjonowania przedsiębiorstwa	> 20 lat	> 20 lat	> 20 lat	6 – 10 lat	16 – 20 lat	> 20 lat
% firm zlokalizowanych w mieście	68,97	82,98	80,56	74,67	78,72	77,18
% firm zlokalizowanych na wsi	31,03	17,02	19,44	25,33	21,28	22,82
Rodzaj prowadzonej działalności /najczęstszy/	Produkcja	Handel	Handel	Handel	Handel	Handel
Wielkość miejscowości , /pod względem liczby osób/	> 100 000	> 100 000	> 100 000	> 100 000	> 100 000	> 100 000
Obsługiwany rynek zbytu	Powiat	Powiat	Woj. małopolskie	Cały kraj	Woj. małopolskie	Powiat / Woj. małopolskie
Średni przedział zatrudnienia /osób/	9-49	9-49	50-249 > 250	≤ 8	9-49	9-49
Średni obrót firm	1 – 10 mln zł	1 – 10 mln zł	1 – 10 mln zł	≤ 100 tys. zł.	101 tys. – 1 mln zł	1 – 10 mln zł
Średni zysk firm	1- 100 tys. zł	1- 100 tys. zł	1- 100 tys. zł	1- 100 tys. zł	1- 100 tys. zł	1- 100 tys. zł
Zmiana formy własności /%/	24,11	17,28	14,29	8,47	12,50	15,33

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Najczęściej obsługiwanym rynkiem zbytu było województwo małopolskie (branża mleczarska i mięsna) i powiat (branża zbożowa i cukiernicza), a najwięcej firm obsługujących cały kraj działało w branży owocowo - warzywnej.

Średni przedział zatrudnienia w badanych firmach wyniósł 9 – 49 osób i był jedynie wyższy w branży mleczarskiej (w dwóch przedziałach 50 - 249 i powyżej 250 osób) oraz niższy w branży owocowo – warzywnej (do 8 osób). Średni obrót badanych firm znalazł się w przedziale 1 000 001 – 10 000 000 zł, a średni zysk 100 001 – 1 000 000 zł.

Najlepsze w zakresie osiągniętego obrotu okazały się firmy z branży mleczarskiej, które osiągnęły najwyższy obrót w przedziałach 1 000 001 – 10 mln zł (43,39%) i powyżej 10 mln zł (9,68%). Wysokie obroty powyżej 10 mln zł osiągnęły także pozostałe branże: mięsna (8%), cukiernicza (4,65), owocowo – warzywna (4,11%) i zbożowa (3,33%).

Najwyższy zysk wypracowały firmy branży mleczarskiej, wśród których zyskiem powyżej 10 mln zł mogło pochwalić się 3,13% a zamykającym się w przedziale 1 000 001 – 10 000 000 zł 21,88%. Zmiany form własności dokonało po 1990 roku średnio 15,33% firm, co można uznać za niewielki odsetek w stosunku do następujących zmian transformacyjnych tego okresu zachodzących w naszym kraju. Najwięcej zmian odbyło się w branży zbożowej (24,11%), a najmniej w branży owocowo – warzywnej (8,47%) w badanych firmach.

Podsumowanie

Zaprezentowane wyniki badań mogą stanowić przesłanki diagnozy uwarunkowań konkurencyjności przedsiębiorstw przemysłu rolno – spożywczego regionie małopolskim. Przedstawione badania empiryczne objęły analizę kluczowych czynników rozwoju przedsiębiorstw przemysłu rolno – spożywczego w województwie małopolskim. Zaprezentowano w nich związki pomiędzy rozwojem przemysłu rolno – spożywczego, a wybranymi czynnikami warunkującymi rozwój i efektywność ekonomiczną jego przedsiębiorstw. Należy także podkreślić, że oprócz wyżej wymienionych czynników istotne znaczenie w rozwoju przedsiębiorstw przemysłu rolno – spożywczego ma konieczność współuczestnictwa samorządów i przedsiębiorców w tworzeniu globalnej strategii rozwoju przemysłu rolno – spożywczego. Szerokie współuczestnictwo samych zainteresowanych w tworzeniu strategii przyczynia się z pewnością do jej zaakceptowania przez władze samorządowe, ośrodki władzy i zapewnia praktyczną realizację. W czasie przeprowadzonych rozmów, respondenci często podkreślali, że jedną z najważniejszych determinant określającą zdolność konkurencyjną wewnętrzną i międzynarodową przedsiębiorstw przemysłu rolno – spożywczego są rozwiązania instytucjonalne, a ingerencja państwa w funkcjonowanie agrobiznesu przez instrumenty polityki społecznej i gospodarczej sprzyja generowaniu ich rozwoju. Przedsiębiorcy jednoznacznie w swych wypowiedziach podkreślali, że integracja

Polski z Unią Europejską zachęciła do restrukturyzacji firm. Obecnie jednak różnie postrzegają rzeczywistość gospodarczą, ale jednoznacznie opowiadają się za aktualnym stanem polskiej gospodarki rynkowej, który traktują jako transparentny i równy dla wszystkich jednostek na rynku. Zgadniają się również z poglądami Dewbre i Mishra, że dla rozwoju przedsiębiorstw szczególne znaczenie mają interakcje między poziomem makro i mezo, gdyż wpływają na ich sytuację dochodową⁵.

[1] *Województwo małopolskie*, Wikipedia, <http://pl.wikipedia.org/>, dostęp 20 listopada 2009 r.,

[2] *Sytuacja gospodarcza województwa małopolskiego w 2008 roku*, <http://www.money.pl/>, dostęp 20 listopada 2009 r.,

[3] *Małopolska - inwestycje, turystyka i nauka*, <http://edgp.gazetaprawna.pl/>, dostęp 20 listopada 2009 r.,

[4] Firlej K., *Rozwój przemysłu rolno – spożywczego w sektorze agrobiznesu i jego determinanty*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, 2005, 332 s. ISSN 1899-0428, ISBN 978-83-7252-390-7

[5] Dewbre J., Mishra A., *Farm Household Incomes and US Government Program Payments*, A paper prepared for presentation at the Annual Meeting of the AAEA, Long Beach, California, July 28-31, 2002, s. 3.